

UMJESTO PREDGOVORA

INTERKULTURNA POVIJEST KNJIŽEVNOSTI – EKO-KULTURNI IDENTITET JUŽNOSLAVENSKIH KNJIŽEVNOSTI

Projekt *Interkulturalna povijest književnosti* bio je nastavak suvremenih metodoloških i empirijskih istraživanja prilagođenih potrebama razumijevanja složenoga eko-kulturnoga identiteta južnoslavenskih književnosti, specifičnoga biološkog identiteta kulture kao dijela prirode, što podrazumijeva čuvanje povijesnih kultura te kulturnu autentičnost različitih tradicija, kao i njihove interkulturalne (interkonfesionalne, intercivilizacijske) dijaloge, koji u dobu globalizacije dobivaju novo značenje. U pojedinačnim dijelovima projekt je prilagođen studiju južnoslavenskih jezika i književnosti, odnosno neophodnom obrazovanju novaka i asistenata za pojedina, mladim stručnjacima deficitarna područja. Upozoravajući na mogućnosti interkulturalne slavistike i znanosti o književnosti, projektom smo se htjeli aktivnije uključiti i u tumačenja krize južnoslavenskih društava u tranziciji, njihova uključivanja u europsko društvo sa zapadnim vrijednostima, odnosno pridonijeti općem interkulturalnom, pa i intercivilizacijskom dijalogu.

Budući da sam dobio rijetku čast da svojim referatom otvorim naš skup *Usprkos razlikama: interkulturalni dijalozi na Balkanu*, vjerujem ne i nezasluženo, osjećam da, umjesto uvoda prikazivanju nove etape projekta zahvaljujući kojemu smo se i mogli uključiti u suorganizaciju i podržavanje niza naših simpozija, moram reći nešto prigodno. Uz Sofiju me veže jedna već davna, ali lijepa uspomena: nakon što sam pročitao svoj referat na Svjetskom slavističkom kongresu, dobio sam poruku Dionýza

Đurišina s pozivom na suradnju i prvi puta povjerovao da smo s našim zagrebačkim projektom o komparativnom proučavanju jugoslavenskih/južnoslavenskih književnosti, koji smo voditelj projekta Franjo Grčević i ja upravo bili predstavljali, na dobrom putu. Naime, projekt je često bio osporavan, pojednostavljeno rečeno, s unitarističkoga i separatističkoga stajališta, pa se teško probijao kroz tadašnje naše ideološki međusobno suprotstavljene institucije, ali smo unatoč tome uspjeli pridobiti mnoge domaće i neke inozemne kolege na intenzivnu suradnju. Nismo uspjeli uključiti kolege iz Bugarske, ne samo zato što se s njima iz poznatih razloga teže surađivalo, nego i zato što je postojala nada da će konfederativno-komparativan koncept projekta, kada samo razriješi međusobne probleme – prije svega hrvatsko-srpske, pri čemu su nam se oni činili manje problematičnima od bugarsko-makedonskoga kompleksa – lako naknadno uključiti bugarsku književnost, s projekcijom na razvijene komparativno-slavističke studije.

U potrazi za metodologijama i pristupima osobno sam rano razvio koncept komparatistike tekstova srodnih jezika i idioma te koncept interkulture povijesti književnosti, u prvi mah kao specifičnoga vida regionalne poredbene povijesti književnosti, a onda i kao sklop metodoloških pitanja sa svojim književnim korpusom i specifičnom interkulturno-hermeneutičkom problematikom studija druge/strane književnosti. Na svojoj smo koži hoćeš-nećeš pratili procese pretvaranja domaće, zajedničke „naše“ književnosti u stranu, i to još u brutalnim ratnim okolnostima. Premda smo do neke mjere bili na to pripremljeni, ipak me i danas zastrašuje nespремnost na otvorenu znanstvenu komunikaciju oko krucijalnih konceptualnih problema konstruiranja pojedinih povijesti književnosti u južnoslavenskim kulturama te određeno „tavorenje“ u ideologijama i konceptima koji nas dovode u sukobe, ali i ne oslobađaju krivnje za njihovo perpetuiranje. Dapače, kao da nacionalne književnosti, pa i nacionalne filologije, odnosno historiografije, žive na „građi“ sukoba, književnosti o ratu, tako da čitajući i neke južnoslavenske suvremene književnosti, odnosno njihove povijesti, dobivamo dojam da je ratna književnost, kao svojedobno partizanski film, jedina prava književnost koju si možemo međusobno ponuditi. Slično je i s južnoslavenskim zaraćenim filologijama i književnim historiografijama, koje desetljećima vode bitke oko ne/postojanja makedonskoga jezika, pripadnosti ovoga ili onoga pisca ili čitavih dijelova starijih književnosti, od stare bugarske ili makedonske do dubrovačko-dalmatinske odnosno starije hrvatske književnosti, do ne/postojanja bosanske ili crnogorske književnosti, bošnjačkoga ili bosanskoga jezika itd. itd. Strani slavisti se iz svoje opće slavističke perspektive jednom priklanjaju jednima, drugi puta drugima, da bi na kraju sva ta „naša“ sporna pitanja uzdigli na rang stručnoga problema kojim su se počeli baviti kao nekom važnom znanstvenom problematikom.

Oduvijek sam smatrao da u komunikaciji književnosti više pomaže mirnodopska od ratne tematike, da su zapletena pitanja ljubavi, egzistencijalnoga straha

ili apsurdna življenja, njegove obesmišljenosti, književne vrijednosti po sebi, velika umjetnička književnost, pogodnija, za književnu razmjenu od književnosti opisa surovih prilika za junačka ostvarenja i slavljenja heroja, pisanja puke elementarne tragedije življenja, nasilja i preranih smrti. Isto tako sam godinama živo osjećao da bi otvoren razgovor i dogovor oko rješavanja nekih zaista teških, veoma spornih pitanja među humanističkim znanstvenicima u središnjem južnoslavenskom književno-komunikacijskom prostoru trebao konačno opravdati makar i mala sredstva koja se ulažu u naše znanstvene pogone, fakultete, institute, simpozije. Zašto se uopće više sastajemo ako nismo desetljećima ništa spremni zaključiti, poduzeti, promijeniti? Nismo li svi skupa suodgovorni za stanje kaosa, nezasluzenoga siromaštva, jedva održavane fizičke komunikacije među našim zemljama, mnogo više odgovorni od bilo koje inozemne dobronamjerne intervencije ili pomoći? Zašto smo se toliko puta međusobno dovodili do najgorega tipa komunikacije: preko junačkoga nišana! U proteklih nešto više od stotinjak godina južnoslavenski su narodi na Balkanu, pored dva svjetska rata, zaratili u (najmanje) još po dva balkanska! Zaista tragično.

Pa ipak, htio bih vas upozoriti na dva komunikacijska fenomena koji bi se mogli u vrlo pozitivnom smislu vezati uz Balkan i komunikaciju među južnoslavenskim balkanskim narodima. Prvi je starocrkvenoslavenski jezik, koji je nastao u kreativnom kulturnom kontekstu antičke kulture i slavenske potrebe za kulturom, kao i naš središnji „ilirski“ jezik, „bosansko-hrvatsko-srpski“ jezik/jezici, kako ga sve više imenuju strani slavisti (izostavljanje crnogorskoga elementa mislim da nije tek posljedica tehničke neoperabilnosti pojma, nego živo osjećanje crnogorsko-srpske pravoslavne kulturne veze kao gotovo nerazdružive). Oba jezika odigrali su, jedan za srednjevjekovnu slavensku književnost, pa i stariju književnost istočnoslavenskih kultura, a drugi za većinu novijih južnoslavenskih književnosti, pa i u suvremenima, prevažnu ulogu u komunikaciji među balkanskim i slavenskim narodima, premda zapravo nikada nisu bili službeni državni jezici. Već samo otimanje oko imenovanja i imena oba jezika pokazuje koliko su bili svima važni u kulturama koje su ga prihvajale, na žalost kadšto ne toliko zbog njegova kulturnoga potencijala, nego da bi njihove nacije reflektirale na prostore koje su htjele zauzeti ili makar „rezervirati“ za sebe. Imperijalni crv nacionalističke ideologije ušao je i među naše „ilirske narode“ suprotstavljajući ih jedne drugima, „do istrage“, ne trebamo niti spominjati gdje i među kojima. Kao da smo već postali međusobno ustrašeni ako ne želimo ništa imati s filološkim osvajanjem Soluna ili Ohrida (dok oni postupno postaju neslavenski), ako se ne slažemo s etnički čistom srpskom Bosnom ili etničkom podjelom Mostara i Hercegovine, dok se ona raseljava, besmislenim filološko-povijesnim osvajanjem Dubrovnika (oko čijih zidina se, posljedično, u prošlom ratu srpsko-crnogorsko bratstvo činilo nerazdruživim), ako se distanciramo od tugaljive, nacionalno isključive polemike oko hrvatskoga ili srpskoga jezika, bosanskoga ili

„bošnjačkoga“ jezika, odnosno ako se ne slažemo s hrvatskim kulturnim posvajanjem bosansko-islamske kulture itd.

Naime, unatoč svemu, oba spomenuta jezika nadživjela su stoljeća ne samo kao jezici crkve ili pojedine države nego i kao regionalni jezici sporazumijevanja među kulturnim svijetom, a i među običnim narodom. Kako je to bilo moguće i je li uopće moguće pored nekada tako prestižnih grčkoga ili latinskoga, odnosno engleskoga jezika danas? Mislim da je bilo moguće jer se među slavenskim, južnoslavenskim, pa i neslavenskim narodima Balkana ili jugoistočne Europe razvila specifična dvojezična, interkulturalna komunikacija, koja podrazumijeva pasivno poznavanje drugoga jezika (pa i više drugih jezika), najčešće jezika susjeda, dok „jezik regije“, prekjučer „starobugarski“, odnosno staroslavenski u raznim redakcijama, a jučer „srpsko-hrvatski esperanto“, nenasilno, kao jezik koji nije ničiji i svačiji, djeluje uvijek kada opisana međujezična komunikacija zapinje i stvara odviše „buke“ u „komunikacijskom kanalu“. Iz toga bismo, mislim pozitivnoga iskustva, danas u prijetećem dobu globalizacije mogli razmišljati, pa i ponuditi svijetu svoja bolja, a ne samo najgora iskustva (ratova, sukoba, parcelizacije, kaosa, tako da autor *Zapadnog kanona* Harold Bloom čak i današnji pluralizam književnih i kulturnih teorija naziva *balkanizacijom* književnih studija, koju nije moguće vratiti unatrag). Morali bismo se potruditi predočiti kulturnom svijetu da kulturno-komunikacijski prostor srednje i jugoistočne Europe, kojim dominiraju konstrukti srednjoeuropske i balkanske kulture (s trajno zapostavljenim mediteranskim konstruktom), nije u prošlosti bio samo prostor razdioba i raspadanja sustava, nego i prostor emisije vrijednih integrativnih regionalnih i nadregionalnih inicijativa i osobitih vrednota, koje su mu omogućile da preživi i da se razvije.

Upitavši se prilikom zaključnog razmišljanja o hrvatskom protoekumenskom djelatniku i velikom meceni hrvatske i južnoslavenske kulture Josipu Juraju Strossmayeru, što nam je potrebno danas da bismo dijalog među religijama, odnosno među kulturama, razvili u pravcu „odgoja za mir“, u interesu mira, odgovorio sam zajedno s ekskomuniciranim teologom i filozofom Hansom Küngom:

- potrebni su *ljudi* „koji se bolje informiraju i orijentiraju u odnosu na ljude iz drugih zemalja i kultura“;
- potrebni su *političari* koji „nastoje ostvariti međunarodnu koncepciju mira“;
- potrebni su *gospodarstvenici* „koji iznad svog uskog ekonomskog sektora“ na svoje partnere gledaju kao na „ljude u potpunosti“, uživljavajući se u „drugu povijest, kulturu i religiju ljudi s kojima posluju“;
- potrebni su nam političari, diplomati, poslovni ljudi, službenici i *znanstvenici* ne s kvantitativno-statističkim pozadinskim znanjem, „nego s povijesnim, etičkim, vjerskim dubinskim znanjem“ (Küng 2003: 157).

Upitajmo se svi zajedno što učiniti, odnosno činimo li dovoljno da se sami otvorimo procesima interkulture komunikacije, nekada vrlo razvijene, a danas zapostavljene i kao područje književnopovijesnoga interesa?

Na prošlom beogradskom skupu *Svoj i tuđ – Slika drugog u balkanskim i srednjoevropskim književnostima* (Zbornik radova 2006: 355-368) sasvim sam ukratko upozorio na veoma važne, za promišljanje granica *svojega* i *stranoga*, antropologijske konzekvence koncepcija, odnosno konstrukata kulture, koje proizlaze iz najvažnijega teorema tzv. evolucijske kulturne ekologije, koja naglašava postojanje kulturalnih ekosistema. Riječ je o nauku koji nas podučava da u biti kulture nisu materijalni sustavi, nego nematerijalni, što će reći da oni nisu strogo, nego bitno labavije determinirani: u njihovim su važećim konvencijama i pravilima, a time i organizacijskim principima, značajno slabiji stupnjevi povezanosti nego u zakonima prirode.

Ili, drugim riječima, takozvani „kulturni narodi“ za razliku od takozvanih „prirodnih naroda“ doživljavaju upravo svoju kulturu kao potpuno samostalni, od svoje prirodne baze otkinuti sustav, koji je u principu napušta. Tomu odlučujuće doprinosi činjenica da joj se danas u svakodnevicu ne vidi podrijetlo. Mi smo je uobličili, kako nastavlja Peter Finke, prema potrebama odnosnog menedžmenta i vlasti, opremili novim površinskim strukturama, nadorganizirali je. Ta se znatna promjena više ili manje kruto institucionalizira i time se tobožnja različitost kultura ovjekovječuje.

Zapravo, tek nam je kulturna ekologija otvorila oči za skrivene dubinske strukture koje na svjetlo dana iznose evolucijsko strukturno nasljeđe, koje pak otkriva nepromjenjivu povezanost s prirodom. Kultura se, znači, u evolucijskoj kulturnoj ekologiji opisuje ekološki a objašnjava evolucijski, pri čemu su strukture kulturnih sustava u prvom planu interesa. Kulturni ekosustavi su međutim duhovni ekosustavi čiji korijeni sežu dalje od pojave prvoga čovjeka, a njihova se hijerarhija može podijeliti u tri razine – individualnu, socijalnu i etničku – koje imaju svoju analogiju u biologiji. (Finke 2003: 299-261).

Skrenuo sam još i pozornost na zanimljive aspekte kulturne evolucije i kulturne energije, također povezane sa srodnim procesima u prirodi, odnosno prirodoslovnim sustavima, te se zadržao na eko-kulturnom prikazivanju kulturnih granica, koje su se u našim prilikama razdruživanja u posljednje doba postavljale osobito tvrdo. Upravo obratno, striktna razgraničavanja proturječe svakom ekološkom iskustvu, prirodne granice među prirodnim ekosistemima mogu nas mnogočemu podučiti. Na prirodnom jezeru ne postoji razgraničenje između vodenog i zemnog životnog prostora. Njegove *fleksibilne granice* su više-manje prostrane amfibijske zone, a ne linije i nipošto barijere. Otkriće zida kao razgraničenja u krajoliku nije prirodno otkriće, u prirodi postoje samo različite, raznoliko široke prijelazne zone. Rubovi svih ekosistema su kontaktne zone za organizme iz svih susjednih sustava,

u kojima dapače nalazimo životni prostor veće raznolikosti životnih strategija nego u središtima sustava. Izvedeno iz toga, kako se dalje razlaže, kulturni ekosustavi ne preživljavaju trajniju izolaciju, kao ni prirodni, jer za njihovu fleksibilnost i pokretljivost trebaju kreativan strategijski potencijal u svojem unutarnjem, koje je i kod njih ograničeno. Novo dolazi najvećma izvana. Jednako kao što zaštićena prirodna područja kao čisti muzealni prostori nemaju šanse izdržati na duži rok, kultura bez životne izmjene sa svojim susjednim kulturama postaje ukrućeni kulturni fosil. Niti jedna kultura ne može za stalno izdržati uređenje kulturno zaštićenoga područja. (Isto: 263-264).

Budući da je u dosadašnjim prezentacijama projekta baš taj dio bio najviše sporan, jer u strategijama novostvorenih i potenciranih razlika među starim i srodnim južnoslavenskim kulturama nije odviše oportuno govoriti o „mekim granicama“ među kulturama, odnosno o postojanju međugraničnih zona, koje su u komunikacijskom prostoru srednje i jugoistočne Europe zapravo oduvijek bile značajnije od monokulturnih cjelina i njihovih unutarnjih dijaloga, nešto ćemo više pažnje posvetiti tom problemu.

Dakako, uvijek je pitanje svih pitanja definicija kulture. Ograničimo li se ovom prilikom samo na problem odnosa kulture i prirode, odnosno na kulturno-komunikacijski aspekt, uvjerit ćemo se da se u eko-kulturnom konceptu razumijevanje kulture vrlo jednostavno utemeljuje na svijesti o zavisnosti kulturnoga od prirodnoga, spoznajom odnosa između kulture i njezina prirodnoga okološa. Kulture nisu ništa drugo, kako nas podučava kulturna ekologija, nego sustavi jezika-svijeta, sastavni dijelovi jezika i njegova adekvatna svijeta. Njihovi odnosni jezici su bitni konstituenti kulturnih „unutarnjih svjetova“ i omogućavaju članovima kultura „kulturno-specifičnu kognitivnost“. Veza prirode i kulture morala bi biti mnogo izraženija, morala bi se gledati kao cjelina, jer je budućnost kulture i prirode kvalitativno međusobno povezana. Ukratko, uspoređivanje svijeta kulture sa svijetom prirode, razumijevanje sustava kulture kao svojevrsne kćeri sustava prirode (shvaćenih kao „kulturni eko-sustavi“), znači razumjeti prirodu, jezik i kulturu kao evolucijsko-sistemske povezane dijelove cjeline, pri čemu je komunikacijski medij jezika njihova poveznica, važan vezivni član. (Isto, 267, 275-277).

U tom smislu, starocrkvenoslavenski jezik kao jezik visoke, crkvene kulture, kao određeni *općeslavenski koine*, čije je višestoljetno održavanje bilo moguće zahvaljujući njegovom prirodnom, bliskojezičnom okruženju, može biti uspješnim primjerom nadregionalne, pa i transkulturne komunikacije, upravo plodnoga vjerskoga interkulturnog dijaloga. Čuvajući „unutarnju jezgru“ svoga izvornog solunsko-slavenskoga identiteta, u eko-kulturnom kontekstu jezika-redakcija, staroslavenski je jezik baš zbog svoje otvorenosti prema međujezičnim križanjima često na simboličkim razinama mogao nacionalno ostrašćenim filolozima ponuditi građu

za konstrukcije pojedinih jezično-povijesnih pripovijesti o nacionalnom identitetu. Zanemarujući općeslavensku, zajedničku eko-kulturnu osnovu identiteta, jednom će se on prikazati kao starobugarski, drugi puta kao starohrvatski, glagoljaški, ali ne u službi „interkulturnoga dijaloga“ među južnoslavenskim jezicima, nego nerijetko protiv njega, pa i protiv temeljnoga slavenskoga karaktera pojedine južnoslavenske nacionalne kulture. Pojava se u eko-kulturnom smislu može usporediti s održavanjem i širenjem neke poljoprivredne kulture na većem prostoru srodne klimatske osobitosti.

Isto tako, hibridni karakter spomenutoga srpsko-hrvatskoga „esperanta“, kojemu su dvo-trojezični govornici Balkana često pribjegavali u svojem sporazumijevanju kao prešutno dogovorenom jeziku komunikacije, slični pojavi otporna korova, uzmimo ambrozije, u posebnim „bliskojezičnim poljima“ južnoslavenskih kultura svakodnevica. Koliko god lingvisti uređivali, plijevali i međusobno udaljavali južnoslavenske jezične njive, ostajat će mogućnost njihova „onečišćenja“ nižim kulturama interkulturnoga dijaloga. Naučimo li pak svoje individualne ili nacionalne kulture promatrati kao dinamičnu sliku livada (one su sada u Hrvatskoj, na ostavljenim, neobrađenim predjelima Like, posebno bogate), na kojima se svake godine, zavisno od vremenskih prilika, mijenja kvaliteta trava i cvjetova, razumjet ćemo jednom bujnost jedne ili drugi puta ljepotu druge kulture tek kao komplementarne dijelove izgubljene cjeline, odnosno cjelovitosti eko-sustava *kulturoprirode*.

Posebno ćemo njihovu vezu otkriti u brojnim južnoslavenskim kulturnim međuprostorima, čija je upravo prirodna međusobna povezanost i propusnost idealan kulturno-komunikacijski medij za plodno razmnožavanje i umnožavanje. Promotrimo nakratko dva fenomena *niske kulture* u odnosu na aktualne komunikacijske zabrane među *visokima*. Naime, dok se nacionalne elite pripremaju za globalizacijsku komunikaciju na račun nadregionalne, slično kao u počecima konstituiranja urbane kulture, kada se iz svojeg neidentificiranog međukulturnog središta južnoslavenskim prostorima od Prekmurja do Varne razmnožavala starogradska pjesma, danas se na rubovima naših osiromašenih gradova širi i uživa novokomponirana pjesma, kao neka manje osjetljiva otporna trava, šireći se preko svih granica i razgraničenja, među glazbeno i književno najneobrazovanijom publikom. I dok se npr. zagrebački kroatisti upravo ograđuju svojim monodisciplinarnim studijem od svake moguće povezanosti budućih profesora nacionalnoga jezika i književnosti s drugim *visokim* jezičnim i književnim kulturama, pa i od južnoslavenskih s kojima su do jučer dijelili svoju stručnu i egzistencijalnu situaciju, dotle „narod“ u tisućama u transu pjeva bosanske ili srpske pjesme najnižega glazbenoga ukusa i najmanje književne vrijednosti. I dok se nastavna i stručna, interkulturna komunikacija među pripadnicima nacionalne elite svodi na rijetke pojedince, „kultura odozdo“ se širi kao poplava zabave, glazbenoga i jezično-književnoga šunda, možda i psihoterape-

utski – u zaboravu na ratove i stradanja, mržnju i političke nesporazume. Odjeljujući to dvoje kao dvije različite i nepovezane pojave, kao zalog nesvjesna zaborava.

Upitajmo se, unatoč dijametralno suprotnim strategijama nacionalnih elita, što tome pridonosi, zbog čega je na jugoistočno-europskom prostoru tako nešto uopće moguće, zbog čega su pojave interkulture recepcije, dijaloga i sporazumijevanja ipak moguće? Odgovaram ukratko: omogućuje ih zgusnut prostor, najuža srodnost jezika, djelomična ispremiješanost koju teško da mogu na duži rok izmijeniti ratni egzodusi ili „humana preseljenja“, pa otuda i pretapanje boja kultura kao u dúgi, odnosno njihove međusobne jeke u „nedovoljno“ razgraničenim prostorima. Pri tome nikako ne mislimo da bi se trebale osnovne ili izvedene boje jedne kulture ili distanciranost među njima svesti na nemogućnost jeke, odnosno nemogućnost kulturnoga odaziva, u uvijek promjenjivoj dinamici *svojega* i *tuđega*, koliko god one bile međusobno bliske.

Ne samo na tako malom i gotovo jedva dvo-trojezičnom južnoslavenskom komunikacijskom području, nego i u modernom svijetu globalizacije niti jedna kultura ne može ostati izolirana. Premda „agresivnije kulture“ lako mogu gurnuti one manje agresivne u „mržnju i nasilje kao oblik samoobrane“, da bi se u modernom svijetu ostvarila stabilnost, „treba stvoriti miroljubivu, demokratsku, globalnu kulturu“: „Ako uspijemo modificirati svjetsku kulturu, mogli bismo i znatno obuzdati probleme predrasuda, mržnje, nasilja i terorizma. To je zastrašujući, ali vitalan zadatak u doba kada se šire biološka, kemijska i nuklearna oružja, a samoubilački terorizam postaje sve uobičajeniji. (...) Moramo širiti koncept zajedničkog ‘mi’ sve dok on ne uključi sva ljudska bića, a koncept ‘oni’ ispadne iz uporabe kao zastario način stvaranja stereotipa. (...) Čovječanstvo mora početi prihvaćati, i kognitivno i emotivno, ono što nam govori moderna genetika – iznimno smo homogena mlada vrsta u kojoj, znanstveno govoreći, postoji samo jedna rasa: ljudska rasa.“ (Dozier 2003: 306-307).

Budući dakle da „ekološko razmišljanje promatra međudjelovanje svih oblika materije u evolucijskoj perspektivi“, pri čemu su povijesne različitosti i biološko zajedništvo, lokalizam u obrani prostora i globalizam u upravljanju vremenom, međupovezanost teritorija i jedinstvo ljudskoga roda, po dva para aksioma „održivoga razvoja“, odlučno stvaranje novoga, biološkoga identiteta, „kulture ljudske vrste kao sastavnog dijela prirode“, ne bi trebao biti samo zadatkom ekološki orijentiranih pokreta i pojedinaca, nego i ključni doprinos humanističkih znanosti – kao „znanosti života protiv života kontroliranoga znanošću“ (Castells 2002: 132-134). Zato bi prepoznavanje i podupiranje nastanka novih „projekata identiteta“, otežano zbog decentraliziranoga i „nježnog karaktera“ mreža društvenih promjena, koje su zapravo stvarni proizvođači i distributeri kulturnih kodova (Isto, 368), mogao biti prvi zadatak eko-kulturne, interkulture povijesti književnosti, koja po definiciji

preferira hibridne identitete, granične situacije i, u krajnjem cilju, svekoliki diverzitet na račun upitnoga, tvrdoga monološkoga identiteta.

S druge strane, rastuća virtualizacija zadataka i procesa, interkulturni menadžment, kroskulturalna, korporativna komunikacija, koja stvara odnose lojalnosti među partnerima, višejezičnost i dvosmjerna komunikacija također nas upućuju na potrebu „balkanizacije“ monolitnih kulturnih identiteta u korist raznorodnoga i fleksibilnoga interkulturnog dijaloga. Slično kao i književna, interkulturalna komunikacija među južnoslavenskim uskosrodnojezičnim književnostima u raznim sretnijim razdobljima povijesti, danas su „osnovne pretpostavke za razvoj korporativne komunikacije osnovna civilizacijska postignuća demokracije – pluralizam u političkom životu i sloboda riječi.“ (Palašev 2006: 184).

Ukratko, interkulturalna komunikacija koja se oslanja na komunikativnu dimenziju odnosa među pripadnicima različitih kultura, unutar aktualnih studija kulturnoga prostora (Lüsebrink 2003: 307-328), zacijelo i u neobično dinamičnom kulturnom prostoru Balkana, kako među slavenskima tako i između južnoslavenskih i neslavenskih kultura, ima zasigurno svoja vrijedna iskustva u prošlosti, kao i mnogobojne pojave interkulturalnosti (transkulturalnosti, hibridnosti, sinkretizma, svojevrsne dvo- ili višejezičnosti, do fenomena *Metissage*, biološkoga miješanja, kreolizacije, karakteristične za kolonijalne kulture, tematske interkulturalnosti itd.), koje sve više plijene pažnju suvremenih teoretičara kulture i književnosti. Pokušajmo konačno jednom svoje, često ispremiješane kulture učiniti objektom promišljanja svoje i svjetske teorije!

PRETPOSTAVKE (HIPOTEZE)

1. Suvremena se znanost o književnosti, koliko god je u književno-povijesnim istraživanjima uvijek više pridavala važnost povijesnim ili kulturno-povijesnim okolnostima, znala poslužiti interpretacijom, odnosno koncentrirati se na reprezentativne književne tekstove. Iako su se rijetko promjene u organizaciji teksta (aspekti kompozicije, pozicije pripovjedača, prikazivanje likova ili teme) shvaćale književno-povijesno, ipak je već bilo gotovo općeprihvaćeno da se npr. skupina tekstova iz razdoblja baroka razlikuje od tekstova modernizma ili da su tekstovi realističke književnosti različiti od tekstova modernizma (ekspresionizma ili avangarde), da se tragovi povijesti vide i u reljefu teksta. Najveći se problem javljao pri pokušajima revalorizacije tradicije, kao i nerazumijevanja razvoja „tehnologije“ moderne narativne književnosti od „narativa pamćenja“ povijesti književnosti. Rijetki su pokušaji, poput Hollierove *Nove povijesti francuske književnosti*, koji bi se odrekli homogene metapriče i linearnoga prikazivanja u korist pluralne, montažne i fragmentarne uređenosti, gdje se „u duhu tekstualizacije konteksta“ dodiruju „unutarknjiževni“ i „izvanknjiževni“ podaci. (Juvan 2003: 43).

2. Ne ulazeći u detaljniju diskusiju, recimo samo da se pitanja povijesti književnosti zaoštravaju ako im se doda iskustvo interkulture znanosti o književnosti, povjesničara književnosti druge/strane kulture. Ne samo na „kontrolnim točkama“ granične književnosti ili višekomponentnim, „višegraničnim opusima“, nego i kao osobita višegraničja „međuknjiževnih zajednica“, povijesti južnoslavenskih književnosti u kontaktu kao da još uvijek ne pokazuju adekvatnu teorijsku i praktičnu pripravljenost za memoriranje procesa sinkretizma ili hibridnosti, odnosno „ute- meljujuće poroznosti kulturnih i jezičnih granica“ (Lüsebrink 2003: 324), kako se danas sve naglašenije promatraju opći književni i kulturni povijesni procesi u kontekstu raznovrsnih oblika interkulture komunikacije. Zbog toga će se kao posebni problemi izdvojiti „dvojne egzistencije“ autora i opusa, zajednički časopisi, kritička recepcija hrvatskih pisaca i hrvatske književnosti u drugim kulturama itd.

3. Upozoravajući na mogućnosti interkulture slavistike, kako bi se, po uzoru na danas već vrlo razvijenu interkulture germanistiku, kao struku koja se bavi njemačkim jezikom i njemačkom književnosti kao drugima/stranima, adekvatno zvalo novo znanstveno područje, zagovaramo znanost koja bi se mogla aktivnije umiješati u raspletanje krize slavenskih društava u tranziciji, njihova uključivanja u europsko društvo sa zapadnim vrijednostima, odnosno pridonijeti općem interkulturnom, pa i intercivilizacijskom polilogu. Ne trebamo ni spominjati koliko je tomu izazovan južnoslavenski prostor sa svojim ratnim traumama i interkonfesionalnim posebnostima, čemu neće biti dostatan slabo razvijen ekumenizam, nego će se morati nadograditi suvremenim dijalogom vjera, konfesionalno-kulturnih entiteta, kako u teologiji tako i u filologiji, pa i znanosti o književnosti. Uvjereni smo da je interkulture pristup, interkulture interpretacija, pa i interkulture povijest književnosti kao krovni, objedinjujući skup metodoloških napora da se omogući nova povijest književnosti, kako za nacionalnu tako i za svjetsku književnost, vrijedan iskorak koji najbolje odgovara izazovima suvremenoga hrvatskoga komunikacijski premreženoga društva.

4. Kao i kulturelne studije, „problemski usmjereni na odnos kulturelne forme i oblika moći“, čija se „ishodišna namjera sastoji u pokušaju razumijevanja promjena u suvremenoj kulturi kao u svojevrsnoj mreži različitih načina života, oprečnih strategija komunikacije i sukobljenih modela reprezentacije“, interkulture znanost o književnosti zapravo je dijaloški projekt kojom cirkuliraju različite teorije i utjecaji, u rasponu od političke kritike i kulturelne analize, pa obuhvaćaju najšire kulturelne probleme od popularne kulture i supkulturelne stilove do postmoderne kulture globalizacije, ekologije i obrazovanja. (Duda 2002: 39-40). Još se radikalnije problem može postaviti u konceptu ekološke književne kritike, odnosno konstruktivnog „zelene kulture“, naime u optimalnom konceptu stvaranja novog identiteta, „biološkog identiteta, kulture ljudske vrste kao sastavnog dijela prirode“ koji ne podrazumi-

jeva poricanje povijesnih kultura, pa dopušta i „kulturnu autentičnost iz različitih tradicija“. „Zajednička sredina“ tako postaje najšira moguća, „globalni identitet“ kulture, osobito suvremene univerzalne kulture, „radi“ u korist svih ljudi, bez obzira na njihove vjerske ili spolne razlike, tvoreći „ljudski hipertekst“ povijesne različitosti i biološkoga zajedništva. (Castells 2002: 133). Posebno je taj problem izražen kod povjesničara književnosti druge/strane kulture, jer se on nerijetko nalazi pred dvostrukim izazovom, da prati povijesna istraživanja u zemlji kulture koju proučava, ali i da doprinese prepoznavanju vrijednosti i identiteta vlastite nacionalne kulture.

PLAN I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Kao i u prethodnom četverogodišnjem ciklusu (riječ je o projektu *Moderne teorije povijesti književnosti*) nastojat ćemo se povezivati sa srodnim projektima i inicijativama, organizirati zajedničke znanstvene skupove te sudjelovati na svim za naš projekt relevantnim međunarodnim simpozijima. Kako sredstva dodijeljena projektima iz humanističkih znanosti često nisu dostatna za veću znanstvenu i izdavačku aktivnost, nabavu opreme i inozemne literature (budući da nas se uvijek upućuje na za to posebno objavljene natječaje), ovim protokolom i planom istraživanja možemo naznačiti samo osnovne pravce razvoja projekta:

1. Kako je riječ o književno-povijesnom području južnoslavenskih kultura, u proteklom desetljeću zbog poratnih okolnosti u Republici Hrvatskoj nedovoljno razvijanom stručnom i znanstvenom interesu, osobiti naglasak dat će se obnovi postojećih južnoslavističkih kapaciteta na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, ali i postupnom kadrovskom ekipiranju i obnovi pojedinih južnoslavističkih katedri i studija na drugim hrvatskim sveučilištima. Na bazi reciprociteta, otvaranjem lektorata i studija hrvatskoga jezika, književnosti i kulture, pokušat će se obnoviti interes za južnoslavenske jezike i književnosti kako na hrvatskim dodiplomskim tako i na doktorskim studijima. Smatramo, dugoročno gledano, da nije dobar trend smanjivanja broja studija i stručnjaka s južnoslavističkom problematikom u Republici Hrvatskoj, ne samo zbog pripadnika nacionalnih manjina, nego i zbog potrebe da imamo hrvatske kadrove za često zamršene probleme odnosa hrvatske i ostalih južnoslavenskih kultura, posebno u internacionalnim razmjerima. Zato prioritarnim smatramo rad na podizanju novaka i daljnjem zapošljavanju asistenata na južnoslavističkim katedrama, ne samo na Sveučilištu u Zagrebu nego npr. i na filozofskim fakultetima u Rijeci, Osijeku i Splitu (na kojima gotovo da i nema slavističkih katedara i stručnjaka, dok su u Zadru ili Puli južnoslavistički predmeti svedeni na izborne).

2. S tim u vezi, važna bi funkcija projekta mogla biti da okuplja sve imalo zainteresirane za južnoslavističke studije na novim doktorskim studijima, jer je interes na magistarskim i doktorskim studijima u zadnjih deset-petnaest godina, osobito među

hrvatskom populacijom (imamo nešto studenata iz Slovenije i Bosne i Hercegovine) bio poražavajuće nizak. Da se omogući mentorstvo i sumentorstvo južnoslavističkih stručnjaka na pojedinim temama, osobito kroatističkima, pa je zato važna interdisciplinarna suradnja s povijesnim, književno-povijesnim i jezikoslovnim projektima kroatističke, komparativne i općelingvističke orijentacije. Planiramo povezivanje pojedinih projekata, odnosno pojedinih inicijativa (npr. s *Desničnim susretima*, s Centrom za komparativno-historijske i interkulturene studije, s kojima smo već i prije uspostavili suradnju, ali i drugima).

3. Više nego što smo to dosad činili, mislimo aktivnosti projekta otvoriti mogućnostima gostovanja stručnjaka iz južnoslavenskih zemalja, ali i iz austrijske, njemačke i mađarske slavistike, kroz predavanja u užem krugu stručnjaka, specijalističke kolokvije i njihov angažman u obrazovanju naših novaka (kroz sumentorstvo i konzultativnu nastavu). Ujedno, tim bi se oblikom rada na projektu investiralo u stvaranje novih (s bugarskih sveučilišta), kao i obnovu pokidanih stručno-znanstvenih veza među južnoslavenskim fakultetima (u Sarajevu i Tuzli, Novom Sadu), ali i održavanju postojećih (u Ljubljani i Mariboru). Isto tako, želimo i dalje surađivati s inozemnim južnoslavističkim sveučilišnim središtima kao što su Graz, Celovec/Klagenfurt, Göttingen, Hamburg, Halle, Leipzig, Budimpešta, Poznanj, Krakow, kako odlaskom na gostovanja, organizacijom zajedničkih skupova tako i pozivima tamošnjim znanstvenicima i studentima na stručne boravke i studij u Zagrebu. (Napominjem da su za suradnju s Makedonijom, Srbijom i Crnom Gorom zadužene druge katedre i projekti Odsjeka za južnoslavenske jezike i književnosti.)

4. Uz pomoć odobrenih sredstava novom projektu želimo nastaviti suradnju na međunarodnom projektu „Kategorije *vlastiti* i *tudji* (prostorni, antropološki, komunikacijski aspekti)“, u okviru kojega smo održali tri znanstvena skupa u Poznanju, Beogradu i Sofiji, a pripremamo i „svoj“ skup u Zagrebu. Uz voditelja ovog projekta, projektom su rukovodili prof. dr. Bogusław Zieliński s Instituta za slavistiku Sveučilišta u Poznanju te dr. sc. Nikolaj Aretov s Instituta za književnost Bugarske akademije nauka u Sofiji, kao i dr. sc. Miodrag Maticki, voditelj Instituta za književnost i umetnost u Beogradu. Isto tako želimo nastaviti dobru suradnju s kolegama u Ljubljani: održali smo treći i četvrti Hrvatsko-slovenski slavistički skup u Opatiji i Jeruzalemu, prethodno smo bili domaćini Slovenskog slavističkog kongresa u Zagrebu u plodnoj suradnji s prof. dr. Miranom Hladnikom; na sva tri skupa sa zapaženim priložima članova projekta i aktivnostima u organizaciji. S prof. dr. Miranom Štuhecem sa Sveučilišta u Mariboru nastavili smo projekt *Hrvatska i slovenska književnosti kao susjedne (i njihovo proučavanje na fakultetima)* itd. U međuvremenu, knjigu *međuknjiževnih razlaganja* s pretežno slovenističkom problematikom koja su nastajala u vezi projekta također nastojim pripremiti za tisak.

5. Velika je želja voditelja projekta bila da u narednom razdoblju otvorimo mogućnost makar i vrlo skromne izdavačke djelatnosti s ciljanom južnoslavističkom bibliotekom i/ili časopisom. U tom smislu mislili smo svu znanstvenu djelatnost članova projekta, kao i srodnih projekata, objediniti u prepoznatljivu izdavačku aktivnost, jer je činjenica da južnoslavističke radove, studije, monografije i knjige sve do danas nije lako izdavati izvan institucija usko-stručne javnosti. Za neobaviještene spomenimo samo podatak da Zagreb, a donedavno ni Hrvatska (prije nekoliko godina pokrenut je kroatističko-slavistički časopis u Zadru *Croatica et Slavica Iadertina*), već godinama nema adekvatan znanstveni časopis za slavistiku. Dijelom su se naši planovi ostvarili internetskim međunarodnim časopisom *Filološke studije*, koji smo u Zagrebu jednom izdali i u tiskanom izdanju, a prošle dvije godine naši studenti su razvili pravu malu izdavačku djelatnost, od časopisa *Balkan Express* do knjiga vlastitih prijevoda i izdavanja zbornika sa studentskih južnoslavističkih konferencija itd.

SVRHA I CILJ PREDLOŽENOG PROJEKTA

Kao što proizlazi iz opisa, protokola i plana istraživanja, svrha projekta je u daljnjem praćenju i razvijanju suvremenih teorija povijesti književnosti, s posebnim obzirom na poredbene i interkulturalne pristupe, odnosno kulturalne studije i postkolonijalne teorije. U tom smislu će se pratiti adekvatna svjetska teorijska literatura, ali i posebno vrijedni doprinosi autora iz pojedinih južnoslavenskih zemalja (poput Svetozara Igova, koji npr. pitanja identiteta bugarske kulture uspostavlja binarnim opozicijama identiteta i razlike, središta i periferije, Balkana i Europe, polazeći od situacije gdje je tumačenje književne činjenice podređeno tumačenju nacionalne sudbine, povijesti i filozofije nacije), koji su manje poznati hrvatskim stručnjacima. Isto tako će se naročito pratiti oni autori (kao M. Todorova, H. Bhabha, F. Fanon) koji će nam pomoći da npr. multietnički i multikonfesionalni kontekst Bosne i Hercegovine razumijemo kao žarište unutar kojega se problemi suvremenoga proučavanja kulture i književnosti rekontekstualiziraju na sebi svojstven način, ali i s posebnim naglaskom na situaciju hrvatskoga nacionalnog identiteta. Neposredna svrha projekta je razvijanje dosadašnje koncepcije interkulturalne povijesti književnosti i iznalaženje adekvatne metode proučavanja suvremene bosanskohercegovačke situacije, prvenstveno iščitavanjem književnosti, ali posredno i ostalih narativa (mediji, stereotipi, politika, „brandovi“ itd.). Slovensku književno-povijesnu scenu pratit ćemo kroz vrlo razvijena proučavanja odnosa slovenske i poredbene književnosti, kao i uz ona najnovija koja slovenski jezik, književnost i kulturu plasiraju u konceptu druge/strane kulture (interkulturalnosti, zagranichnosti), a neposrednu svrhu vidimo u pretraživanju reprezentacija prošlosti

u slovenskom romanu te sistematiziranju rezultata recepcije slovenske književnosti u Hrvatskoj itd.

Ciljevi projekta mogu se sažeti u jednoj rečenici: teorijsko i praktično obogaćenje hrvatskog kulturnog prostora i povijesti književnosti spoznajama o svojim vrijednostima u susjednom južnoslavenskom kulturnom prostoru, kao i rad na posvajanju vrijednosti susjednih književnosti i kultura, s orijentacijom na moderan eko-kulturni identitet hrvatske književnosti u suodnosu na južnoslavenske.

Zbog već spominjanih razloga, tek su 2005. godine osnovane Katedra za bugarski jezik i književnost te Katedra za poredbenu povijest južnoslavenskih jezika i književnosti, odobren je novi Studij južne slavistike (Studij južnoslavenskih jezika i književnosti), pa su na projekt mogla biti primljena dva novaka i jedna asistentica. Dosadašnje spoznaje ne mogu se lako ukratko predstaviti. U jednu riječ, projektom je održavan živ interes za specifična teorijska pitanja moderne povijesti književnosti, neophodne za novo utemeljenje i razvoj hrvatskih južnoslavističkih studija.

Novi projekt neposredan je nastavak prethodnih istraživanja. I održani prošlogodišnji znanstveni skupovi, kao i planirana aktivnost u narednim godinama neposredno proizlaze iz rada na projektu *Moderne teorije povijesti književnosti*. Odlučujući se za određenu konkretizaciju teorijskih istraživanja i koncentraciju na određena područja (poredbeno-južnoslavistička, bosanska, bugarska i slovenska književna historiografija), s obzirom na obaveze novaka i asistentice u nastavi, aktivnost projekta sretno će se nastaviti kako u metodološko-teorijskom tako i u praktičnom smislu, pa vjerujemo i u uspjeh novoga projekta.

Primjena istraživanja vezanih uz projekt bit će najviše moguća u nastavi južnoslavenskih jezika i književnosti na sveučilištima, ali i u kulturnom životu Hrvatske (npr. u izdavaštvu, koje bi trebalo usmjeriti na izdavanje djela iz južnoslavenskih književnosti koja se koriste u nastavi književnosti na fakultetima), pri izradi nastavnih programa iz književnosti, gdje bi veća nazočnost pisaca iz srodne jezične i povijesne, pa i političke sudbine u prošlosti, zasigurno bila dobrodošla, ako ništa drugo zbog reciprociteta.

Najkraće rečeno, vjerujemo da će projekt *Interkulturalna povijest književnosti – Eko-kulturni identitet južnoslavenskih književnosti*, osobito ako bi dobio svojega partnera u Bugarskoj, s kojom Hrvatska ima određeni deficit kulturne razmjene, bitno mogao doprinijeti kvaliteti interkulturalnoga dijaloga na prostoru jugoistočne Europe, sve i ako su neke od zemalja već punopravne članice Europske unije.

UMJESTO ZAKLJUČKA, SAŽETAK I REZULTATI PROJEKTA

Projekt *Interkulturalna povijest književnosti – Eko-kulturni identitet južnoslavenskih književnosti* nastavak je suvremenih metodoloških i empirijskih istraživanja u okviru prethodnoga projekta *Moderne teorije povijesti književnosti*. Nastavak rada je, u skladu s prioritetima financiranja projekata Ministarstva znanosti Republike Hrvatske, prilagođen potrebama razumijevanja složenoga eko-kulturnoga identiteta hrvatske književnosti prema južnoslavenskima, specifičnoga biološkog identiteta kulture kao dijela prirode, što podrazumijeva čuvanje povijesnih kultura te kulturnu autentičnost različitih tradicija, kao i njihove interkulture (interkonfesionalne, intercivilizacijske) dijaloge, koji u dobu globalizacije dobivaju novo značenje. U pojedinačnim dijelovima projekt je prilagođen studiju južnoslavenskih jezika i književnosti, odnosno neophodnom obrazovanju novaka i asistenata za pojedina, mladim stručnjacima deficitarna područja (bosanska kultura i književnost, južnoslavenska poredbena i interkulturalna književnost, novija bugarska i suvremena slovenska književnost itd.).

Posebno je taj problem izražen kod povjesničara književnosti druge/strane kulture, jer se oni nerijetko nalaze pred dvostrukim izazovom, da prate povijesna istraživanja u zemlji kulture koju proučavaju, ali i da doprinose prepoznavanju vrijednosti i identiteta vlastite nacionalne kulture, osobito u kontekstu jezično i povijesno povezane kulture susjeda te diferencirane kulture hrvatskoga povijesnoga područja. Time se proučavanje južnoslavenskih književnosti u odnosu na hrvatsku kulturu izjednačuje s ostalim neofilološkim studijima u jedinstvenom konceptu interkulture povijesti, odnosno interkulture znanosti o književnosti (što je od neposredne koristi u studiju hrvatske kulture, njezinu proučavanju na stranim studijima južne slavistike, ali i na domaćim interkulturalnim i poredbenim studijima strane/druge književnosti).

Ne na kraju, rezultati projekta *Interkulturalna povijest književnosti – Eko-kulturni identitet južnoslavenskih književnosti* se mogu ukratko predočiti bitno skraćenim godišnjim i završnim izvještajima, koje smo bili obavezni dostavljati Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta, a od kojega na žalost nismo nikada dobili povratnu valorizaciju rezultata:

Kako je riječ o projektu koji je bio minimalno financiran, čitava njegova djelatnost bila je usmjerena na rad u doktorandskom kolokviju u kojemu je, osim članova projekta, aktivno sudjelovalo još troje-četvero doktoranada. Osim što se redovito izlažu rezultati rada na doktoratu, u mjesečnim kolokvijima diskutirala se nova južnoslavistička i teorijska literatura te su se vodile rasprave o pojedinim novim napisanim priložima iz doktorata. Koliko su sredstva i prilike dopuštale, svim mladim članovima projekta sufinancirani su njihovi odlasci na znanstvene skupove, radionice i javna predavanja.

Ukupni popis znanstvenih i stručnih objavljenih radova nalazi se u Hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji. Pored toga, voditelj projekta, asistentica i novaci su održavali nastavu prema novom, *bolonjskom programu* studija južnoslavenskih jezika i književnosti – dokumentacija na web-stranicama Odsjeka za južnoslavenske jezike i književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Uz novo značajno sudjelovanje članova projekta na znanstvenim skupovima, zadnje godine rada na projektu su bile u znaku rada na završavanju triju doktorskih radova članova projekta, kojima je voditelj projekta bio mentor i koji su svi završeni u predviđenom roku. Ovdje donosimo kratak presjek doprinosa njihovih disertacija s okvirnom temom i metodologijom projekta, a više u kritičkim ogledima o doktoratima te *Bilješci o autoru* na kraju knjige:

(1) Neovisno o odabiru obrađivanog dijela korpusa po uže određenim načelima nacionalne (slovenske) književnosti, u tumačenja pojedinih književnih tekstova u doktorskoj disertaciji dr. sc. Ivane Latković *Reprezentacijske prakse prošlosti u suvremenom slovenskom romanu* polazilo se prije svega sa sviješću o srodnosti i bliskosti dviju kultura – kako s obzirom na slične ili iste njihove povijesne okolnosti tako i s obzirom na širi kontekst srodnih razumijevanja društvenoga iskustvenog horizonta, njihovih idejnih i strukturnih prožimanja. Na tragu toga, interkulturni pristup doprinosi suvremenim proučavanjima književnosti unutar kojih su njezina ostvarenja viđena kao nužno dijaloška forma između autora i čitatelja u kojoj potonji predstavlja ravnopravnog sudionika u dinamičnim transmisijama uvijek otvorenog značenja i smisla književnog teksta, ili drugim riječima, u kontekstu „prošlosne proze“ prošla se zbivanja ne vide kao zbir onoga što se zbilo, već kao intervencija u prošlost u kojoj se djelatni autorski i čitateljski subjekt razotkrivaju kao učinak same reprezentacije.

(2) Sveukupni se znanstveni, stručni i nastavni rad dr. sc. Ivana Majića, kao i njegova disertacija: *Sjećanje i pripovijedanje – Interkulturalna konstelacija opusa Meše Selimovića*, tematski i metodološki vezuje uz projekt. Nastojeći u svojim radovima propitati brojne interpretacijske mogućnosti određenih (najčešće interkulturnih) književnih djela južnoslavenske međuknjiževne zajednice, problemi interpretacije su dovedeni u odnos s problemima teorijsko-metodološke polazišne točke s koje se analiza obavlja. Inzistiranje na mogućnosti interkulturnog proučavanja književnosti gdje se pozicija vlastite kulturne pozicije prije propituje kroz perspektivu omjeravanja i uspostavljanja/propitivanja s drugom kulturnom pozicijom, kulturom teksta, pokazuje se ključnom za suvremeni studij književnosti. Navedene su pretpostavke, osim u znanstvenom radu, kod Ivana Majića vidljive i u nastavnom radu, gdje se tumačenje književnog djela dovodi u odnos prema interkulturalnoj, južnoslavenskoj situaciji, ali i prema nekim novim fenomenima inter-kulturā, gdje sve više prevladava globalni prostor kao označitelj novih subjekata migranata, nomada i sl. Posebno

je dragocjen bio njegov rad u teorijskom (pre)usmjeravanju projekta na probleme psihoanalitičke analize (sjećanje i trauma, pripovijedanje i melankolija i sl.) te dvogodišnji boravak na projektu Sveučilišta u Jeni.

(3) Znanstvena novakinja dr. sc. Marijana Bijelić u nekim svojim radovima te u dijelu doktorskog rada *Žrtvovanje kao strukturni model „septembarske književnosti” u okviru bugarske književne avangarde* tekstove i probleme iz bugarske književnosti promatra u okviru interkulturnih, poredbenih interpretacija, posebno u odnosu na hrvatsku književnost. Marijana Bijelić je također aktivno sudjelovala i u doktorskome kolokviju, gdje je izvještajima o temama kojima se bavila u doktorskome radu doprinijela zajedničkoj raspravi o metodologiji interkulture povijesti književnosti i raspravi o tipološki srodnim pojavama u južnoslavenskim književnostima avangarde.

(4) Napominjem da je iste godine predan i obranjen doktorat dr. sc. Tzvetomile Pauly, *Estetički i ideološki aspekti demonizma u poredbenom kontekstu južnoslavenske avangarde (1915.–1930.)*, koja je aktivno sudjelovala u radu našeg projektnog kolokvija, iako kao strankinja na žalost nije mogla biti formalno član našega projekta.

Kao što je razvidno iz bibliografije radova članova projekta, doktorski radovi, kao i gotovo svi objavljeni znanstveni i stručni radovi, u nekoj su vezi s programom rada na projektu. S programom projekta, odnosno njegovom poredbeno-interkulturnom osnovom u neposrednoj vezi su i doktorati dr. sc. Gordane Tkalec, dr. sc. Branke Vojnović, dr. sc. Šeherzade Džafić i dr. sc. Tomislava Zagode, kao i neki prethodni magisteriji i doktorati te mnogi diplomski radovi.

Vrijedan doprinos glavnim ciljevima projekta dali su i članovi bilateralnoga projekta *Hrvatska i slovenska knjiženost kao susjedne književnosti*, kao i naš matični Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti, koji su nam značajno pomogli u financiranju dijela aktivnosti, bez kojih ovako bogata aktivnost i vrijedni rezultati koji su ostvareni zasigurno ne bi mogli biti dosegnuti. Zato se zalažemo za egzaktno vrjednovanje rezultata pojedinoga projektnog tima, kao jedinog pravog pokazatelja rada na projektu, upravo kao najvažnijeg kriterija u daljnjem financiranju ili pri odobravanju novoga projekta te dobivanju mentorstva mladim znanstvenicima.

Osnovna svrha projekta bila je u daljnjem praćenju i razvijanju suvremenih teorija povijesti književnosti, s posebnim obzirom na poredbene i interkulturne pristupe, odnosno kulturalne studije i postkolonijalne teorije. Bilo je planirano da će se pratiti adekvatna svjetska teorijska literatura, ali i posebno vrijedni doprinosi autora iz pojedinih južnoslavenskih zemalja koji su manje poznati hrvatskim stručnjacima. U suradnji s bugarskim znanstvenicima na projektu „*Svoje i strano u balkanskim kulturama*“ predstavili smo projekt objavivši tri studije članova ovoga

projekta. Na sličnim metodološkim osnovama Marijana Bijelić je radila na svom doktorskom radu te iz njega objavila niz studija u zemlji i inozemstvu. Na znanstvenim skupovima o Ivi Andriću i Meši Selimoviću članovi projekta su svojim radovima objavljenima u zbornicima Akademije nauka BiH adekvatno odgovorili na postavljene ciljeve. Slovensku književno-povijesnu scenu pratili smo kako smo i planirali kroz vrlo razvijena proučavanja odnosa slovenske i poredbene književnosti, kao i uz ona najnovija koja slovenski jezik, književnost i kulturu plasiraju u konceptu druge/strane kulture, s posebnim naglaskom na suvremeni slovenski povijesni roman. Ne samo sa sistematizacijom rezultata recepcije slovenske književnosti u Hrvatskoj, nego i aktivnim tumačenjem vrhunaca suvremene slovenske književnosti u suradnji sa slovenskim kolegama (npr. zbornik *Poezija Tomaža Šalamuna* izdali smo u nakladi FF-pressa 2014. u Zagrebu u suradnji sa koparskim sveučilištem), na najbolji smo način dosegli zacrtane prethodno navedene glavne ciljeve projekta.

Pored redovne nastavne i znanstvene aktivnosti, kako pokazuje naša bogata bibliografija objavljenih radova i popis sudjelovanja na simpozijima, uz razgranatu međunarodnu suradnju – naročito je plodna bila međusveučilišna suradnja s Robertom Hodelom i slavistikom iz Hamburga te s brojnim slavistima iz Slovenije, posebno naglašavamo rad u doktorskom kolokviju voditelja projekta – s desetak završenih južnoslavističkih doktorata. Isto tako, pored uspješne suradnje s Novim Sadom i Institutom za književnost i umetnost u Beogradu, ističemo suradnju s projektom *Triplex Confinium* u seriji simpozija *Desničini susreti* voditelja Drage Roksandića (djelovali smo kao sukreatori programa te autori znanstvenih rasprava). Ukratko, svrha i ciljevi projekta u svim su zacrtanim aspektima ostvareni, ali u mnogočemu i nadmašeni.

Literatura

Castells, Manuel. *Moć identiteta*. Zagreb: Golden marketing, 2002.

Dozier Jr., Rush W. *Zašto mrzimo*. Zagreb: Neretva, 2003.

Duda, Dean. *Kulturalni studiji*. Zagreb: AGM, 2002.

Finke, Peter. „Kulturökologie“. *Konzepte der Kulturwissenschaften*. Ur. A. i V. Nünning, Stuttgart-Weimar: Metzler, 2003.

Juvan, Marko. „O usodi ‘velikega’ žanra“. *Kako pisati literarno zgodovino danes?* Ur. D. Dolinar i M. Juvan, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2003.

Kovač, Zvonko. *Poredbena i/ili interkulturalna povijest književnosti*. Zagreb: Biblioteka Književna smotra, 2001.

- - -. *Međuknjiževna tumačenja*. Zagreb: Biblioteka Književna smotra, 2005.

- - -. „Križa slavistike (Slavistički studiji između nacionalizma i globalizacije)“. *Славистика и общество*. Ur. M. Mladenova i I. Monova. 63-70. Sofija: Heron press, 2006.

Küng, Hans. *Projekt svjetski etos*. Velika Gorica: Miob naklada, 2003.

Lüsebrink, Hans-Jürgen. „Kultraumstudien und Interkulturelle Kommunikation“. *Konzepte der Kulturwissenschaften*. Ur. A. i V. Nünning. Stuttgart-Weimar: Metzler, 2003.

Palašev, Nikolaj. *Korporativni komunikacii*. Sofija: Fakel, 2006.

Slika drugog u balkanskim i srednjoevropskim književnostima. Ur. Miodrag Maticki. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2006.